

Н. М. Польова,
аспірант, ПВНЗ "Європейський університет"

ПОТЕНЦІАЛ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ: КРИТЕРІЇ ТА МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ

У даній статті досліджені критерії та методичні підходи до інноваційної діяльності машинобудівних підприємств та їх потенціалу.

In this article were researched criteria and methods to the innovative activity of machine-building enterprises and their potential.

ВСТУП

В умовах високої інтенсивності конкурентних відносин та стрімкого розвитку науково-технічного прогресу інноваційна діяльність стає одним із головних факторів зростання економічної ефективності, її функціонування та стабільного розвитку.

Аналіз інноваційної діяльності, аналіз можливостей здійснення підприємством інноваційної діяльності як фактору економічної ефективності набуває важливого значення. Результати аналізу повинні об'єктивно оцінити сучасний стан тенденції розвитку, визначити напрямки підвищення ефективності інноваційної діяльності. Для інноваційної характеристики об'єктів аналізу повинно бути визначено (конкретизовано) їх інноваційні властивості, запропоновано відповідні показники, що відображають різні аспекти цих властивостей.

В Україні створено певний теоретичний фундамент оцінки інноваційного потенціалу та рівня його використання. Дослідженню даного питання присвячені праці В.А. Верби, В.Н. Гуніна, С.М. Ілляшенко, Н.С. Краснокутської, І.В. Новікової, А.Г. Поршнева, Н.А. Самотина, А.А. Харіна, Н. Чухрай.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою написання статті є дослідження та узагальнення підходів до визначення інноваційного потенціалу машинобудівних підприємств.

РЕЗУЛЬТАТИ

Інноваційний розвиток підприємства передбачає розробку і впровадження значної кількості нововведень — від продуктивних до соціальних; цілеспрямований пошук, розвиток і реалізацію потенціалу специфічних, технологічних, кадрових, ринкових і інших компетенцій підприємства, роблячи особливий акцент на розкритті творчого потенціалу персоналу і формуванні особливої інноваційної культури і сприйнятливості, а також характеризується вищим ступенем впливу на всі сфери діяльності підприємства. Результатом інноваційної діяльності на підприємстві є освоєння виробництва нового (модернізованого) продукту, впровадження нової технології, методів управління, збуту продукції, використання ресурсів [6]. В зв'язку з цим склад показників інноваційного рівня розвитку повинен дозволяти визначити:

— перспективну потребу машинобудівного підприємства у науково-технічних розробках;

— структуру витрат на перспективну орієнтацію НДДКР;
— структуру трудового потенціалу, що відображає кадрові можливості інноваційного розвитку власними силами;
— відповідність інноваційних можливостей і потреб підприємства;
— перспективні можливості зміцнення становища підприємства на ринку.

Тому найважливішим критерієм оцінки рівня інноваційної діяльності вважатимемо інноваційну здатність підприємства, комплексну характеристику спроможності підприємства до інноваційної діяльності, інакше кажучи, — інноваційний потенціал.

Закон України "Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності в Україні" визначає інноваційний потенціал як сукупність науково-технологічних, фінансово-економічних, виробничих, соціальних і культурно-освітніх можливостей країни (галузі, регіону, підприємства тощо), необхідних для забезпечення інноваційного розвитку економіки [1].

Аналіз економічних аспектів поняття "інноваційний потенціал" виявив широкий спектр підходів до його вивчення. Розглянемо деякі з них.

1. Інноваційний потенціал — це одна з трьох складових інноваційного простору, яка включає в себе "особисті ділові якості керівників, професійну економічну підготовку, професійні досягнення (авторські посвідчення, винаходи тощо), матеріально-технічні і фінансове забезпечення". Інноваційний потенціал визначається набором здійснюваних нововведень [7].

2. Інноваційний потенціал підприємства забезпечує проведення наукових досліджень, експериментальних розробок, і на цій основі — впровадження технічних, організаційних і соціально-економічних нововведень. Тому можна стверджувати, що, правильно оцінивши інноваційний потенціал на початковому етапі планування його діяльності, ми досягнемо значних результатів у майбутньому.

3. Інноваційний потенціал містить невикористані, приховані можливості накопичених ресурсів, що можуть бути задіяні для досягнення цілей.

4. Під інноваційним потенціалом підприємства розуміють сукупність усіх його ресурсів, які можуть бути задіяні в процесі здійснення ним інноваційної діяльності, включаючи матеріальні, фінансові, інтелектуальні та інші [8].

З даних визначень виділяємо наступне. В якості складових інноваційного потенціалу повинні розглядати ті його

ресурси, які можна використати на дослідницьких та виробничих фазах.

Аналіз результатів теоретичних та прикладних досліджень показав, що широке неформалізоване тлумачення поняття "інноваційний потенціал" привело до розробки різних моделей та методів управління інноваційними процесами на підприємствах різного масштабу та типу. Відсутність науково обгрунтованого підходу до аналізу інноваційного потенціалу і формування принципів управління його розвитком призводить до ускладнень при діагностиці результатів діяльності підприємств у процесі впровадження інновацій, при розробці стратегії розвитку підприємств, до суб'єктивізму при довгостроковому техніко-економічному прогнозуванні динаміки прогресу та розробці стратегії управління підготовкою персоналу.

Перехід суб'єктів господарювання на інноваційний шлях розвитку передбачає наявність певного інноваційного потенціалу як основи цього розвитку. Суб'єкт господарювання може розвиватися інноваційним шляхом тільки володіючи певним інноваційним потенціалом, необхідним для реалізації ринкових можливостей.

Існуюча раніше система реалізації науково-технічних, технологічних розробок та винаходів, відома як інститут впровадження, була розрахована на іншу модель господарювання, ніж ринкова економіка. З відмовою від цієї моделі досить часто ліквідувалися або послаблювалися ті структури, без яких неможлива в умовах ринкової економіки повноцінна інноваційна діяльність, зокрема патентні служби. З другого боку, в необхідній якості не створювалися і не мали розвитку такі інноваційні структури, котрі зв'язані переважно з ринком, наприклад служба маркетингу. Це призвело до того, що інноваційний потенціал в основному складався стихійно, його структурі був притаманний внутрішній дисбаланс. Таке становище стало гальмом у реалізації вже існуючих розробок та винаходів, вимивання зі структури експорту та з внутрішнього ринку вітчизняної науково-ємної продукції.

Новизна і нерозробленість поняття зумовлює неточність при визначенні сутності і структури інноваційного потенціалу підприємства, що може призвести до помилок при його оцінці та аналізі і, як наслідок, незбалансованого розвитку та неефективного використання.

У загальному розумінні потенціал — це наявні можливості, ресурси, запаси, що можуть бути використані для досягнення певної мети, вирішення будь-якого завдання, або ж необхідні для підтримання та збереження будь-чого.

Потенціал, що об'єднує в собі просторові і часові характеристики, концентрує одночасно три рівні зв'язків і відносин.

1. Відображає минуле, тобто сукупність властивостей, нагромаджених системою в процесі її становлення і таких, що зумовлюють можливість до її функціонування та розвитку. У цьому плані поняття "потенціал" фактично набуває значення поняття "ресурс".

2. Характеризує рівень практичного застосування і використання наявних можливостей. Це забезпечує розмежування реалізованих і нереалізованих можливостей. У цій своїй функції поняття "потенціал" частково збігається з поняттям "резерв".

3. Орієнтується на розвиток (на майбутнє). Поєднуючи в собі стійкий і мінливий стан, потенціал містить (як можливі) елементи майбутнього розвитку. Потенціал формується на різних рівнях господарської (економічної) системи.

Залежно від цього розрізняють:

- потенціал держави (регіону) — макрорівень;
- потенціал галузі — мезорівень;
- потенціал підприємства — мікрорівень.

Потенціал підприємств формує потенціал галузей економіки. Уся сукупність потенціалу взаємопов'язаних галузей формує потенціал національної економіки країни, яка відрізняється від економік інших країн. Отже, в основі

формування потенціалу країни знаходиться потенціал підприємств як первинних структурних одиниць національної економіки.

У науковій літературі відсутнє єдине визначення сутності інноваційного потенціалу підприємства.

Інноваційний потенціал слід розглядати як складну динамічну систему генерування, накопичення і трансформування наукових ідей та науково-технічних результатів в інноваційні продукти, процеси. Отже, інноваційний потенціал — це основна частина потенціалу підприємства, підсистема цілісної системи, в якій він взаємодіє з іншими потенціалами підприємства (кадровим, науково-технічним, виробничо-технологічним, фінансовим та ін.). Йому притаманні властивості, типові для будь-якої економічної системи, а саме [3]:

— цілісність: система існує як ціле, яке потім можна розділити на окремі елементи, що існують лише через існування цілого;

— взаємозв'язок та взаємодія елементів: елементи потенціалу функціонують спільно, в результаті чого за рахунок реалізації ефекту синергії породжуються якісно нові функціональні властивості цілого;

— складність (структурність): між різноманітними елементами потенціалу існують зв'язки, що визначають його внутрішню будову й організацію як єдиного цілого;

— комунікативність: потенціал виявляє свої властивості тільки в процесі взаємодії із зовнішнім середовищем;

— здатність до розвитку: система повинна бути здатною до розвитку (саморозвитку), сприйняття та використання нових технологічних ідей, наукових розробок тощо. Одним з основних джерел розвитку інноваційного потенціалу підприємства є його інноваційна активність;

— потужність: кількісна оцінка ступеня реалізації досягнутого (або потенційної сили стратегічного) потенціалу.

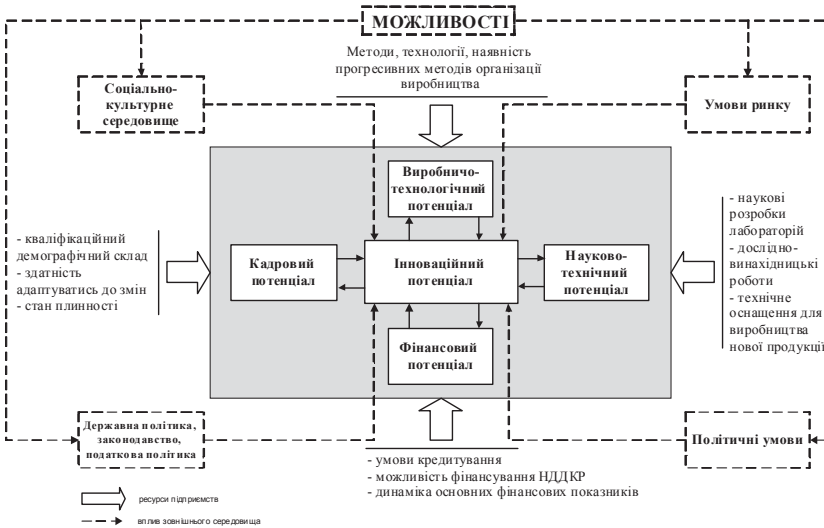
Інноваційний потенціал є важливою складовою в структурі загального (конкурентного) потенціалу підприємства. Серед основних складових, які формують інноваційний потенціал, виділяють: матеріальні ресурси, нематеріальні ресурси, трудові та фінансові ресурси.

Аналіз існуючого теоретичного матеріалу виявляє широкий спектр підходів до визначення сутності категорії "інноваційний потенціал" підприємства. Одні автори роблять наголос на наявності ресурсів, інші — на можливості їх використання. Але більшість керується так званим ресурсним підходом, який визначає інноваційний потенціал як сукупність ресурсів, виділяючи найчастіше кадрову, інформаційно-методологічну, організаційну та матеріально-технічну складові. Окремо можна виділити фінансові ресурси, які забезпечують умови реалізації інших елементів і виконують роль їх кількісної оцінки. Усі складові частини мають бути узгоджені між собою і виконувати певні функції згідно з механізмом їх використання, який розробляється у надрах інноваційного менеджменту підприємства [2]. Додатково також виділяють кадрові та інфраструктурні ресурсні складові інноваційного потенціалу [5].

Функціональний підхід розглядає інноваційний потенціал як здатність економічної системи до реалізації можливостей розвитку на основі інновацій. Інноваційний потенціал разом з інформаційним є складовими частками інтелектуального потенціалу підприємства. Вони регулюють виробничі процеси, сприяють підвищенню продуктивності живої праці, ефективності використання предметів праці та енергетичних ресурсів, допомагають підняти рівень і ефективність технологій [4].

В деяких випадках не можна однозначно визначити належність дослідника до того чи іншого підходу.

Одні автори дають декілька визначень інноваційного потенціалу підприємства, а інші намагаються поєднати

Рис. 1. Схема інноваційного потенціалу машинобудівного підприємства

обидва підходи.

Підхід до розгляду потенціалу лише як до сукупності ресурсів або лише як до можливостей та здатностей є дещо обмеженим. Таке уявлення про нього не враховує цільової характеристики даної категорії. Використання ресурсів завжди цілеспрямоване і певним чином організоване для реалізації потреб суб'єктів господарювання (цілями інноваційної діяльності можуть бути: виживання підприємства, збереження частки ринку, експансія на ринок, збільшення прибутку тощо). Такій умові найбільш відповідає визначення інноваційного потенціалу, що було подане в роботі: інноваційний потенціал підприємства являє собою сукупність інноваційних ресурсів, які перебувають у взаємозв'язку, та умовозабезпечуючих чинників (процедур), які створюють необхідні умови для оптимального використання цих ресурсів з метою досягнення відповідних орієнтирів інноваційної діяльності та підвищення конкурентоспроможності підприємства в цілому.

ВИСНОВКИ

Ознайомившись зі спектром існуючих визначень інноваційного потенціалу підприємства, спробуємо дати власне визначення цій складній економічній категорії.

Інноваційний потенціал підприємства — це інтегральна характеристика комплексу економічних ресурсів, поточних і майбутніх можливостей економічної системи здійснювати цілеспрямовану інноваційну діяльність через трансформацію сукупності ресурсів з урахуванням системи внутрішніх та зовнішніх факторів. Тобто інноваційний потенціал підприємства являє собою сполучення економічних ресурсів і можливостей в економічній діяльності підприємства. Під комплексом економічних ресурсів ми маємо на увазі кадровий, виробничо-технологічний, науково-технічний та фінансовий потенціал. Під можливостями розуміють, що інноваційний потенціал підприємств — це відкрита система, яка взаємодіє із зовнішнім середовищем, яке, також, має суттєвий вплив на рівень інноваційного потенціалу. Цей елемент інноваційного потенціалу є найбільш складною ланкою, оскільки ним не можна управляти, а можна лише пристосовуватись до нього. Під можливостями ми маємо на увазі політичні умови, умови ринку, соціально-культурне середовище, державну та податкову політику, законодавство, політичні умови та інше.

Інноваційний потенціал підприємства — це здатність підприємства при наявних ресурсах досягати поставлених інноваційних цілей.

Інноваційний потенціал є основною частиною потенціалу підприємства, що складається з виробничого, науко-

во-технічного, фінансового, кадрового потенціалу і органічно входить в кожну його частину (рис. 1).

Розвиток інноваційного потенціалу підприємства може здійснюватися тільки через розвиток компонентів його внутрішнього середовища. В зв'язку з цим аналіз інноваційного потенціалу підприємства здійснюється за допомогою вивчення виробничої, фінансової, організаційно-кадрової, науково-технічної компоненти.

Інноваційний потенціал характеризує статичний стан досліджуваного об'єкта, тобто здатність даного об'єкта до інноваційної діяльності на певний момент часу. Для аналізу інноваційної діяльності необхідно досліджувати і динамічні характеристики підприємства, а саме — інноваційну активність. Інноваційна активність підприємства визначається ступенем інтенсивності і динамічності інноваційної діяльності.

Тому показники її оцінки повинні відображати масштаби, темпи і своєчасність інноваційних заходів. Наявність інноваційної активності підприємства підтверджується зростанням числа раціоналізаторських пропозицій, винаходів, отриманих патентів і авторських свідоцтв. При цьому доцільно враховувати не тільки приріст вказаних показників, але і вивчати динаміку їх зміни. До розрахункових показників інноваційної активності підприємства можна віднести і якісні: підвищення конкурентоспроможності продукції підприємства, оновлення технічних процесів та парку устаткування, збільшення інвестицій в інноваційні проекти, скорочення терміну створення і освоєння нововведень.

Інноваційний потенціал і інноваційна активність достатньо повно характеризують інноваційну діяльність на підприємстві. Проте відповідно до визначення інноваційної діяльності вона включає ряд етапів. Для її повнішої характеристики іноді виникає необхідність оцінювати і ряд додаткових моментів. У випадку якщо на підприємстві ведуть власні наукові дослідження і розробки, додатково слід виділяти оцінку рівня управління науковими дослідженнями і розробками. Остаточні ж висновки про характер і спрямованість інноваційної діяльності машинобудівного підприємства повинні бути сформульовані з урахуванням аналізу її впливу на економічні результати діяльності і побудови узагальнюючої оцінки.

Література:

1. Закон України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" № 433-IV від 16 січня 2003 р. // ВВР. — 2003. — № 13.
  2. Балабанов И.Т. Инновационный менеджмент. — СПб.: Питер, 2000 г.
  3. Краснокутська Н.В. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навч. посіб. — К.: ЦУЛ, 2005. — 352 с.
  4. Лапин Е.В. Экономический потенциал предприятия: Монография. — Сумы: Университетская книга, 2002.
  5. Трифилова А.А. Управление инновационным развитием предприятия. — М.: Экономика, 2003.
  6. Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент. Учебник. — 4-е издание. — СПб.: Питер. 2003. — 400 с.
  7. Федонін О.С., Репіна І.М., Олексюк О.І. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навчальний посібник. — К: КНЕУ, 2004. — 316 с.
  8. Чухрай Н. Формування інноваційного потенціалу підприємств: маркетингове та логістичне забезпечення. — Львів: Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2002. — 267 с.
- Стаття надійшла до редакції 13.03.2009 р.